

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Stephen King
NIGHT SHIFT

Copyright © 1976, 1977, 1978 by Stephen King
All rights reserved. Originally published in hardcover in the United States by Doubleday, a division of Random House, Inc., New York, in 1978.
This translation published by arrangement with Doubleday, an imprint of the Knopf Doubleday Group, a division of Penguin Random House, LLC.
Translation Copyright © 2017 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-02036-6

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

STEPHEN KING

NOĆNA SMENA

Preveo Vladan Stojanović

Beograd, 2017.

SADRŽAJ

UVOD IZ PERA DŽONA D. MAKDONALDA	7
PREDGOVOR	11
JERUSALEMOVO.	23
NOĆNA SMENA	57
NOĆNI SURF.	75
JA SAM PORTAL.	83
PRESA.	97
BAUK	117
SIVA MASA.	129
BOJIŠTE	141
KAMIONI	151
PONEKAD SE VRAĆAJU.	169
JAGODNJE PROLEĆE	197
SIMS	207
KOSAČ	225
MALODUŠNI A. D.	235
ZNAM ŠTA TI JE POTREBNO	255
DECA KUKURUZA	277
POSLEDNJA PREČAGA NA MERDEVINAMA	305
ČOVEK KOJI JE VOLEO CVEĆE	317
JEDNO ZA SREĆAN PUT	323
ŽENA U SOBI	339

UVOD

Na zabavama (koje izbegavam kad god mogu), neko nepoznat često mi stegne ruku sa širokim osmehom, da bi mi se odmah zatim obratio veselo-konspirativnim tonom: „Znate, oduvek sam želeo da pišem.“

Nekada sam pokušavao da budem ljubazan.

Danas odgovaram s recipročnim oduševljenjem: „Znate, oduvek sam želeo da budem neurohirurg.“

Moj sagovornik se zbuni i začuti. Ne žalim ga. U poslednje vreme nailazim na sve više zbunjenih ljudi.

Ko želi da piše, taj piše.

Pisanje je jedini način da naučite pisanje. Sumnjam da bi vas isti pristup daleko odveo u neurohirurgiji.

Stiven King je oduvek želeo da piše.

Zato je napisao *Keri*, *Salemovo* i *Isijavanje*, kao i dobre priče koje ćete pročitati u ovoj knjizi. Napisao je i zapanjujući broj drugih priča, knjiga, fragmenata, pesama, eseja i kojekakvog materijala koji se opire pokušajima kategorizacije, od kog je većina bila previše jadna da bi bila objavljena.

Zato što se to tako radi.

Zato što nema drugog načina da se to uradi. Ni jednog jedinog.

Kompulsivna radinost je skoro dovoljna. Ali ne sasvim. Morate imati apetit za reči. Halapljivost. Morate poželeti da se valjate u njima. Morate pročitati milione radova drugih pisaca.

Morate ih pročitati sa zavišću ili opreznim prezirom.

Stephen King

Najviše ćete prezirati one koji neumešnost kriju iza dugačkih reči, nemačke rečeničke strukture, napadnog simbolizma, one koji nemaju osećaj za priču, ritam ili likove.

Zatim ćete tako dobro upoznati sebe da će vam to pomoći da spoznate druge i da uvidite da je deo vas u svakom čoveku kog ćete sresti.

Dakle. Zapanjujuća radinost, plus ljubav prema rečima, plus empatija. Iz svega pomenutog, uz mnogo muke, može se poroditi izvesna objektivnost.

Ali ona nikad neće biti sveobuhvatna.

U ovom krhkom trenutku kucam ove reči na plavoj mašini. Stigao sam do sedmog reda druge strane uvoda. Tačno znam kakvom utisku i značenju težim, ali nisam siguran da li to postizem.

Trajem dvostruko duže od Stivena Kinga, stoga objektivnije sagledavam svoj rad od njega.

Do toga se stiže veoma polako i uz mnogo muke.

Šalješ knjige u svet. Jako je teško otkinuti ih od sebe. Podsećaju na ćudljivu i neshvatljivu decu koja pokušavaju da se snađu u njemu, uprkos nedostacima kojima ste ih opteretili. Voleo bih da mogu da ih vratim kući i dobro ih pretresem. Stranu po stranu. Da ih pročačkam i očistim, izgancam i doteram. Da ih utegnem.

Stiven King je, ako ćemo iskreno, u tridesetoj mnogo, mnogo bolji pisac nego što sam ja bio u tom dobu ili u četrdesetoj.

Imam pravo da ga malčice mrzim zbog toga.

Mislim da poznajem najmanje desetak demona koji ga čekaju u grmlju, oko staze kojom će ići. Ne bih ga upozorio na njih, čak i kad bih mogao. Nadmudriće ih, ili će oni nadmudriti njega.

Veoma jednostavno.

Da li ste me pratili sve dovde?

Radinost, žudnja za rečima, empatija i narastajuća objektivnost. A zatim?

Priča. Priča. Priča, pobogu!

Priča je nešto što se dešava nekom do koga vam je stalo, zahvaljujući pripovedaču. Može se dešavati u bilo kojoj dimenziji – fizičkoj, mentalnoj, duhovnoj – i u kombinacijama pomenutih dimenzija.

Bez piščevog upliva.

Piščev upliv je: „Blagi bože, mama, pogledaj kako *lepo* pišem!“

Grotesknost je druga vrsta upliva. Predstaviću vam jedan od meni najdražih primera ovog sagrašenja, iz Mega Bestselera iz prošle godine: „Pogled mu je skliznuo po prednjem delu njene haljine.“

Piščev upliv je nemušta fraza zbog koje čitalac iznebuha shvata da čita i uzmiče od priče. Preneraženo uzmiče od nje.

Kratka lekcija utkana u priču jeste druga vrsta piščevog upliva. To je, što se mene tiče, jedan od najozbiljnijih nedostataka.

Valjano urađena, neočekivana slika neće prekinuti čaroliju. Stiven King, u priči iz ove knjige, „Kamioni“, piše o napetoj sceni čekanja na kamionskom stajalištu. Opisuje ljude: „Bio je prodavac. Nije se odvajao od kutije s uzorcima, kao da je usnuli pas, kućni ljubimac.“

To je po mom mišljenju valjano urađen opis.

U drugoj priči pokazuje da ima istančano uvo i smisao za tvorbu preciznog, istinitog dijaloga. Bračni par je na dugom putovanju. Jezde sporrednim drumom. Ona kaže: „Da, Berte. Znam da smo u Nebraski, Berte. Ali *gde smo*, dođavola?“ On kaže: „Imaš auto-kartu. Pogledaj je. Umeš li da čitaš?“

Dobro je. Deluje tako jednostavno. Kao neurohirurgija. Nož je oštar. Držite ga. I sećete.

Reći ću, uz rizik da ispadnem ikonoborac, da mi neviđeno puca prsluk za oblast u kojoj je Stiven King odlučio da piše. Činjenica da s uživanjem piše o utvarama, činima i gmazovima u podrumu najnevažniji je i najnekorisniji podatak koji neko može da pomene o njemu.

Ovde ima mnogo gmizanja, čak i poludele prese koja me progoni, baš kao što će i vas. Ima i dovoljno uverljive zle dece da ispune Diznilend u nedelju u februaru, ali najvažnija je priča.

Ona koja vas tera da se brinete.

Znajte da su humor i okultno dve najteže oblasti za pisanje. Humor se u trapavim rukama izvrće u žalopojku, a okultno u smejuriju.

Možete pisati u bilo kojoj oblasti, kad jednom naučite kako se to radi. Stiven King neće se ograničiti na trenutno polje interesovanja.

„Poslednja prečaga na merdevinama“ jedna je od najupečatljivijih i najosećajnijih priča u ovoj knjizi. Pravi je dragulj. U njoj nema ni naznake, ni daška onostranog.

Naposletku.

Stephen King

On ne piše da bi vama ugodio. Piše da bi ugodio sebi. I ja pišem da bih ugodio sebi. I vama će se svideti ono što ispuni taj kriterijum. Ove priče godile su Stivenu Kingu baš koliko i meni.

Slučaj je hteo da se, dok sam pisao ovaj uvod, Kingov roman *Isijavanje* i moj *Kondominijum* istovremeno nađu na listi najprodavanijih knjiga. Ne nadmećemo se za vašu pažnju. Pretpostavljam da se nadmećemo s neumešnim, pretencioznim i senzacionalističkim knjigama, delima poznatih imena koja se nikad nisu potrudila da ovladaju svojim zanatom.

Što se priča i zadovoljstva tiče, jednostavno nema dovoljno Stivena Kinga.

Nadam se da imate mnogo vremena, ako ste sve ovo pročitali. Predlažem da ga iskoristite za čitanje priča.

Džon D. Makdonald

PREDGOVOR

Porazgovarajmo nas dvoje. Porazgovarajmo o strahu.

Pišem u praznoj kući. Napolju pada hladna februarska kiša. Noć je. Kad vetar duva kao sada, ponekad nestane struje. Zasad je ima, pa porazgovarajmo otvoreno o strahu. Porazgovarajmo veoma razumno o prilasku ivici ludila... a možda i o prelaženju preko nje.

Zovem se Stiven King. Odrastao sam čovek. Imam ženu i troje dece. Volim ih i verujem da mi uzvraćaju istom merom. Pisanje je moj posao, koji mi je veoma drag. Pripovesti – *Keri*, *Salemovo* i *Isijavanje* – prošle su dovoljno dobro da mi dozvole da mu se u potpunosti posvetim, što mi veoma prija. Izgleda da sam prilično zdrav. Prošle godine prešao sam s cigareta bez filtera, koje sam pušio od osamnaeste, na one s malo nikotina i katrana. Još nisam prestao da se nadam da ću se zauvek ratosiljati te bede. Žena, deca i ja živimo u udobnoj kući pored relativno nezagađenog jezera u Mejnu. Prošle jeseni probudio sam sam se jednog jutra i video jelena iza kuće, pored stola za piknik. Imamo lep život.

Ipak... razgovarajmo o strahu. Nećemo dizati glasove i nećemo vrištati; razgovaraćemo razumno, oči u oči. Razgovaraćemo o dobrom tkanju stvarnosti koje se nekad pokida šokantnom brzinom.

Još izbegavam da, kad noću legnem u krevet i kad se svetla pogase, isturim nogu ispod pokrivača. Više nisam dete, ali... ne volim da spavam dok mi noga viri ispod pokrivača. Zato što znam da ću vrisnuti, ako se hladna ruka digne ispod kreveta i ako me zgrabi za članak. Da, vrisnuću tako da probudim mrtve. Dobro znamo da se takve stvari ne dešavaju. U pričama koje slede, srešćete svakojaka bića: vampire, demonske

ljubavnike, stvar koja obitava u plakaru i kojekakve užase. Nijedno nije stvarno. Ni stvor ispod mog kreveta koji vreba priliku da me uhvati za otkriveni zglobov nije stvaran. To mi je dobro poznato. Baš kao što mi je poznato da neće moći da me uhvati, ako mi noga ostane ispod pokrivača.

Ponekad govorim pred publikom koja se zanima za pisanje ili književnost. U vremenu predviđenom za pitanja i odgovore neko mi neizostavno postavi sledeće pitanje: Zašto ste izabrali da pišete o tako gnušnim temama?

Obično odgovaram sledećim pitanjem: *Zašto pretpostavljate da sam imao izbora?*

Pisanje je beskompromisno zanimanje. Svaki pisac ima filtere na dnu uma. Oni su različite veličine i gustine. Ono što ostane u mom filteru možda će proći kroz vaš. Ono što će se zadržati u vašem, može lako proći kroz moj. Obavezni smo da prebiramo po mulju nakupljenom u našim misaonim filterima. Ono što tamo nađemo obično se razvije u neku vrstu uzgredne delatnosti. Računovođa postaje fotograf, astronom, numizmatičar, a učitelj počne da ugljenom skida otiske s nadgrobnih spomenika. Mulj nahvatan na filterima uma, ono što ne prođe kroza sita, često poprima razmere lične opsesije. U civilizovanom društvu opsesije po nemom saglasju zovemo „hobijima“.

Hobiji se ponekad pretvore u profesiju. Računovođa nađe da fotografisanjem može zaraditi dovoljno novca za održavanje porodice. Učitelj shvati da je prikupio dovoljno saznanja o otiscima s nadgrobnih spomenika za niz predavanja. Neke profesije počinju kao hobiji, i to ostaju, čak i kad oni koji ih upražnjavaju zarađuju za život baveći se njima. Hobij je međutim, problematična, prosta, reč. Zbog toga profesionalne hobije po nemom saglasju zovemo „umetnostima“.

Slikanje. Vajarstvo. Komponovanje. Pevanje. Gluma. Sviranje muzičkih instrumenata. Pisanje. O ovih sedam oblasti napisano je dovoljno knjiga da potopi flotu luksuznih prekookeanskih brodova. Jedino oko čega možemo da se složimo jeste sledeće: da bi oni koji se svesrdno bave pomenutim umetnostima nastavili da ih rade čak i ako ne bi bili plaćeni za svoje pregalaštvo, čak i ako bi njihove napore kritikovali ili vulgarno napadali; čak i ako bi im zapretili utamničenjem ili smrću. Lično

to smatram prilično preciznim prikazom opsesivnog ponašanja. Poruke s nalepnica na branicima skupljača vatrenog oružja OTEČETE MOJU PUŠKU SAMO IZ MOJIH HLADNIH MRTVIH RUKU i s nalepnica na branicima domaćica iz predgrađa Bostona, koje su otkrile politički aktivizam na protestima povodom autobusa s porukom ODVEŠĆETE ME U ZATVOR, ALI NEĆETE ODVESTI MOJU DECU IZ KOMŠILUKA, odnose se i na obične hobije, kao i na otmene koje nazivamo „umetnostima“. Ako neko stavi skupljanje novčića van zakona, astronom se verovatno neće odreći čeličnih penija i novčića od pet centi. Pažljivo će ih spakovati u plastiku i potopiti na dno kazančeta u kupatilu, da bi posle ponoći uživao u njima.

Možda smo se udaljili od teme straha, ali ne predaleko. Mulj koji se nahvatao na mrežici mog odvoda često je sačinjen od straha. Opsednut sam grozotama. Nijednu priču koja je pred vama nisam napisao novca radi, iako su neke prodate časopisima pre nego što su se ovde pojavile. Nijedan ček nije ostao neunovčen. Možda sam opsesivan, ali nisam *lud*. Ipak ću ponoviti: nisam ih napisao zbog novca, već zato što mi se javilo da ih napišem. Ispostavilo se da imam unosnu opsesiju. U svetu ima mnogo ludaka po tapaciranim ćelijama, koji nisu bili te sreće.

Nisam veliki umetnik, ali sam oduvek imao snažan poriv za pisanjem. Svakodnevno sam vredno trebio mulj. Pregledao sam odbačena zapažanja, uspomene i planove da bih napravio nešto od onog što nije prošlo kroz filtere i niz odvod podsvesti.

Pisac vesterna Luis Lamur i ja mogli smo u isti čas stajati na obali jezerceta u Koloradu i istovremeno dobiti ideju. Mogli smo osetiti potrebu da sednemo i pokušamo da je iskažemo rečima. Njegova priča mogla se ticati prava na korišćenje vode u sušnom periodu, dok bi se moja bavila nekim grozomornim, užasnim stvorenjem, koje se diže iz mirnih voda da bi odnelo ovce... konje i konačno ljude. „Opsesija“ Luisa Lamura usmerena je na istoriju Američkog zapada; ja sam pak skloniji stvorenjima koja gmižu pod zvezdama. On piše vesterne, a ja strašne priče. Obojica smo malčice šašavi.

Umetnosti su opsesivne. Opsesije su opasne. Podsećaju na nož u umu. Ponekad, u slučaju Dilana Tomasa, Rosa Lokridža, Harta Krejna i Silvije Plat, pomenuti nož okreće se protiv osobe koja njime maše. Umetnost je lokalizovana bolest, obično benigna – kreativni ljudi obično dugo žive

– a ponekad strahovito zloćudna. S nožem morate biti veoma oprezni, zato što on ne bira koga seče. Pažljivo ćete prosejati mulj, ako ste mudri... zato što neke od tih stvari nisu mrtve.

Posle pitanja *Zašto pišete takve stvari?* često usledi sestrinsko: *Zašto ljudi čitaju takve stvari? Zašto se takva dela prodaju?* Ovo pitanje sadrži skrivenu pretpostavku da sklonost pričama o strahu, o stravi i užasu, svedoči o nezdravom ukusu. Oni koji mi pišu često navode: „Pretpostavljam da ćete pomisliti kako sam iščašen, ali mi se *Salemovo* veoma dopalo“, ili: „Verovatno sam morbidan, ali sam uživao u svakoj stranici *Isijavanja*...“

Odgovori su možda sadržani u sledećem odlomku iz filmske kritike iz časopisa *Njuzvik*. Bavila se ne naročito dobrim hororom. U njoj se tvrdi: „... ovo je divan film za ljude koji vole da uspore kako bi pogledali saobraćajne nesreće.“ To je dobar, upečatljiv citat. Moglo bi se reći da važi za sve horor filmove i pripovesti. *Noć živih mrtvacu*, s groznim scenama kanibalizma i ubistvom majke, sigurno je film za ljude koji vole da uspore kako bi pogledali saobraćajnu nesreću. I zar isti sud ne važi za devojčicu koja povraća čorbasti grašak na sveštenika u *Isterivaču đavola?* U *Drakuli* Brema Stokera, koji se često koristi kao osnov za poređenje savremenih horor priča (potpuno opravdano, pošto je prvi ponudio neskrivene psiho-frojdotske prizvuke), postoji manijak Renfiled koji proždire muve, paukove i konačno pticu. Guta pticu, s perjem i svim ostalim. Roman takođe opisuje nabijanje na kolac – ritualnu penetraciju, moglo bi se reći – mlade i lepe vampirice i ubistvo bebe i bebine majke.

Velika književnost natprirodnog često sadrži isti „uspore i pogledaj nesreću“ sindrom: Beovulf kolje Grendelovu majku; narator u „Izdajničkom srcu“ raskomadava kataraktom pogođenog dobročinitelja i skriva njegove ostatke ispod podnih dasaka; hobit Sem očajnički se bori s paukom Šelobom u poslednjoj knjizi Tolkinove triologije o prstenovima.

Biće onih koji će ogorčeno opovrgavati ovu tvrdnju. Govoriće kako nam Henri Džejms nije pokazao automobilsku nesreću u *Okretaju zavrtnja*; da su grozne priče Nataniijela Hotorna, poput „Mladog Gudmena Brauna“ i „Sveštenikovog crnog vela“, mnogo pristojnije od *Drakule*. To je besmislica. I one pokazuju automobilsku nesreću. Leševi su odneseni, ali još vidimo iskrivljene olupine i krv na sedištima. U nekim

slučajevima su delikatnost iskaza, odsustvo melodrame, mirni i suzdržani ton racionalnosti koji prožima priču poput „Sveštenikovog crnog vela“ još strašniji od Lavkraftovih vodozemačkih čudovišta ili stravične kazne u Poovom „Bunaru i klatnu“.

Činjenica je – i većina to zna u svom srcu – da veoma mali broj ljudi može da noću, u prolazu ne baci makar i ovlašni pogled na olupinu okruženu policijskim kolima. Stariji ljudi, čim ujutru dohvate novine, okrenu stranice s umrlicama da bi videli koga su nadživeli. Svako je makar na trenutak zastao kad je čuo za smrt Dena Blokera, Fredija Princa ili Dženis Džoplin. Osetili smo užas, pomešan s čudnim zadovoljstvom, kad smo čuli da je Pol Harvi na radiju rekao da je žena naletela na propeler po teškoj kiši na seoskom aerodromu ili da je čovek u trenu nestao u ogromnoj industrijskoj mešalici, kad je njegov kolega slučajno pao na kontrolnu tablu. Zašto bismo se svađali oko očiglednog: život je pun malih i velikih užasa. One male možemo da pojmimo. Zbog toga nas najjače pogađaju, podsećajući nas na smrtnost.

Naše zanimanje za ove džepne užase je neporecivo, baš kao i odvratnost koju gajimo prema njima. Pomenuta osećanja teško se mešaju. Krivica je po svoj prilici jedan od nusproizvoda tog mešanja... krivica koja se po svoj prilici previše ne razlikuje od one koja prati seksualno buđenje.

Nije moj posao da vam govorim da odbacite krivicu, baš kao što nije na meni da opravdam moje romane ili priče koje slede. Ali zapazio sam zanimljivu paralelu između seksa i straha. Naše zanimanje za seksualne odnose budi se kad postanemo sposobni za njih; ono, izuzev ako nije na neki način perverzno, prirodno vodi ka opštenju i produženju vrste. Svest o neizbežnom kraju vlastitog bića dovodi nas do spoznaje straha. Mišljenja sam da nas strah približava spoznaji konačnog kraja, kao što nas opštenje približava očuvanju vlastitog bića.

Stara priča govori o sedmorici slepaca koji su dodirnuli sedam različitih delova slona. Jedan je mislio da drži zmiju, drugi da dodiruje džinovski list palme, a treći kameni stub. Zaključili su da drže slona, kad su se okupili.

Strah nas zaslepljuje. Koliko stvari se bojimo? Bojimo se da isključimo svetla, kad su nam ruke mokre. Bojimo se da gurnemo nož u toster, da bismo izvadili zaglavljenu zemičku, pre nego što izvučemo kabl iz utičnice. Bojimo se onog što bi nam doktori mogli reći posle pregleda i kad avion

krene u iznenadno poniranje usred leta. Bojimo se da će nestati nafte i kvalitetnog vazduha, vode i života. Kad nam ćerka obeća da će se vratiti do jedanaest, a mi u dvanaest i petnaest sedimo u dnevnoj sobi pretvarajući se da gledamo Džonija Karsona, dok susnežica kucka po prozorima kao suvi pesak, povremeno bacamo pogled na nemi telefon, ispunjeni osećanjem koje nas zaslepljuje, koje potajno nagriza proces razmišljanja.

Novorođenče je neustrašivo stvorenje sve dok se majka prvi put ne pojavi da gurne bradavicu u njegova usta, kad zaplače. Detence brzo otkrije tešku i bolnu istinu zalupljenih vrata, vrele ringle, groznice koja prati šarlah ili boginje. Deca brzo uče. Čitaju je s majčinog i očevog lica kad uđu u kupatilo i kad ih zateknu s bočicom pilula ili brijačem u ruci.

Strah nas zaslepljuje. Dodirujemo svaki strah sa snažnom radoznalošću za samootkrivanjem, težnjom da od stotinu komada načinimo celinu, kao slepci sa svojim slonom.

Osećamo oblik. Deca ga lako poimaju, zaboravljaju i ponovo uče kao odrasli. Oblik je tu. Većina pre ili kasnije shvati o čemu se radi. To je oblik leša pod pokrovom. Svi naši strahovi svode se na jedan veliki, svi su deo velikog straha – ruka, noga, prst, uvo. Bojimo se tela pod pokrovom. To je naše telo. Horror proza je vekovima privlačna, zato što predstavlja probu za smrt koja nas čeka.

Ta oblast nikad nije bila cenjena. Dugo su jedini prijatelji Poa i Lavkrafta bili Francuzi, koji su nekako pronašli aranžman sa seksom i smrću, za kakav njihovi zemljaci Amerikanci zauzeti izgradnjom željeznice nisu imali strpljenja. Po i Lavkraft umrli su bez prebijene pare. Tolkienova fantazija o Srednjoj zemlji muvala se unaokolo duže od dvadeset godina, pre nego što je postala popularna. Kurt Vonegat, čije knjige su se često bavile idejom isprobavanja smrti, susretao se s neumornim vetrom kritika, koji je ponekad dostizao histerične vrhunce.

Možda se sve to dešava zato što pisac horora uvek donosi loše vesti: umrećeš, poručuje vam. Kazuje da zaboravite poruku Orala Roberta „da će vam se nešto *dobro* dogoditi“ zato što će vam se dogoditi i nešto *loše*. Možda će to biti rak, šlog ili automobilska nesreća, ali će se dogoditi. Hvata vas za ruku, vodi vas u sobu i spušta vaše ruke na oblik pod pokrovom... i kaže vam da ga dodirnete ovde... ovde... i *ovde*...

Pisci horora nemaju isključivo vlasništvo nad temama smrti i straha. Veliki broj takozvanih „glavnotokovskih“ pisaca obrađivao je ta pitanja

na raznovrsne načine – od *Zločina i kazne* Fjodora Dostojevskog do *Ko se boji Virdžinije Vulf?* Edvarda Albija i priča Rosa Makdonalda i Lua Arčera. Strah se oduvek smatrao značajnim, baš kao i smrt. To su dve nepromenljive veličine ljudskog života. Samo su pisci horora i natprirodnog nudili čitaocu priliku za sveobuhvatnom identifikacijom i katarzom. Žanrovski poslenici s makar ovlašnim poimanjem svog zanimanja znaju da je čitava književna oblast filter između svesti i podsvesti. Horor proza je kao centralna stanica metroa u ljudskoj psihi između plave linije, onog što možemo da bezbedno probavimo, i crvene linije, onog što na ovaj ili onaj način mora biti odbačeno.

Kad čitaš horor, ne veruješ u ono što si pročitao. Ne veruješ u vampire, vukodlake, kamione koji se najedanput voze sami od sebe. Svi verujemo u užase o kojima su pisali Dostojevski, Albi i Makdonald: mržnju, otuđenje, starost bez ljubavi i teturanje po neprijateljski nastrojenom svetu na nesigurnim nogama adolescencije. Mi smo, u našem svakodnevnim, stvarnim životima često nalik maskama Komedije i Tragedije. Smejemo se spolja, a mrštimo iznutra. Negde unutra je središnja preklopna tačka, možda transformator, u kom se sreću žice koje vode s pomenutih maski. To je mesto koje horor priča tako često pogađa.

Pisac horor priča ne razlikuje se mnogo od velških žderača grehova, od kojih se očekuje da preuzmu grehe dragih preminulih osoba, jedući njima namenjenu hranu. Pripovest o čudovišnosti i užasu jeste korpa puna fobija. Kad pisac prođe, poslužite se nekim od njegovih izmišljenih užasa iz korpe, da biste ga zamenili svojim, stvarnim – makar na neko vreme.

Davnih pedesetih naišao je moćni talas filmova o gigantskim bubama – *One!*, *Početak kraja*, *Smrtonosna bogomoljka*, itd. Gotovo u svim slučajevima saznali bismo da su džinovske, ružne, mutantske bube nastale posle testiranja atomskih bombi u Nju Meksiku ili na napuštenim pacifičkim atolima (u novijem *Hororu na plaži za zabavu*, koji je mogao da se zove *I Armagedon na peškiru za plažu*; krivac je nuklearni otpad). Svi filmovi o velikim bubama slede isti obrazac, nezgrapni geštalt užasa koji je izazvao Projekat Menhetn u čitavoj zemlji. Projekat je izazvao silan odjek. U drugoj polovini šezdesetih pojavio se ciklus „tinejdžerskih“ horor filmova. Počeo je s *Bio sam tinejdžer vukodlak*, da bi kulminirao nezaboravnim *Tinejdžerima iz dalekog svemira* i *Mehurom ubicom*, u

kom se golobradi Stiv Makvin uz pomoć tinejdžerskih prijatelja bori sa želatinastim mutantom. Strašni filmovi o tinejdžerima su, u doba kad je svaki nedeljni časopis objavio makar jednu priču o sve snažnijem talasu maloletničke delinkvencije, izrazili nelagodnost koju je u čitavoj zemlji pobudila omladinska revolucija, koja se kuvala u pozadini. Slika Majkla Lendona kako se preobražava u vukodlaka u srednjoškolskoj kožnoj jakni predstavljala je vezu između fantazije na ekranu i neuobličnog zazora prema mangupu s friziranim automobilom s kojim izlazi vaša ćerka. Što se samih tinejdžera tiče (bio sam jedan od njih i govorim iz sopstvenog iskustva), monstrumi rođeni u iznajmljenim Amerikan internešenel studijima davali su im priliku da vide nekog ružnijeg od sebe. Šta je nekoliko bubuljica u poređenju s groznom stvari koja je bila srednjoškolac u *Bio sam tinejdžer Frankenštajn*? Ovaj filmski ciklus iskazao je i tinejdžersko ubeđenje da su na pravdi boga kuđeni i ruženi, da ih njihovi roditelji „jednostavno ne razumeju“. Filmovi su sledili istu formulu (što važi za najveći deo horora u literarnom i kinematografskom obliku), koja je na jasan način prikazivala paranoju čitavih generacija – nesumnjivo izazvanu poplavom članaka koje su roditelji čitali. Neki strašni, gmizavi užas je u filmovima pretio Elmvilu. Deca su znala za njega, zato što se leteći tanjir spustio pored sastajališta zaljubljenih parova. Gmižući užas na početku filma ubija starca u kamionetu (kog je besprekorno glumio Eliša Kuk Džunior). Klinci bi zatim pokušali da ubede odrasle kako se gmižući užas muva okolo. „Bežite odavde pre nego što vas pohapsim zbog kršenja policijskog časa!“, povikao bi elmvilski šef policije pre nego što bi čudovište progimizalo Glavnom ulicom, sejući užas na sve strane. Na kraju bi promućurni klinci stali na put gmižućem užasu, nakon čega bi otišli do lokalnog okupljališta da bi srkali toplu čokoladu i plesali uza zvuke zaboravljenog hita, na odjavnoj špići.

U ovom ciklusu filmova zapažamo tri različite mogućnosti za postizanje katarze. Što nije loše za gomilu niskobudžetskih dela snimljenih za desetak dana. Do toga nije došlo zato što su pisci, producenti i režiseri to hteli, već zato što horor priča po svojoj prirodi obitava na tački dodira svesnog i nesvesnog, na mestu na kom slika i alegorija nastaju prirodno i s najrazornijim učinkom. Postoji direktna evolucionarna nit između *Bio sam tinejdžer vukodlak* i *Paklene pomorandže* Stenlija Kjubrika, i između *Tinejdžerskog monstruma* i filma *Keri* Brajana de Palme.

Velika horor dela gotovo uvek su alegorična; ponekad je alegorija namerna, kao u *Životinjskoj farmi* i 1984. Ponekad se jednostavno dogodi – Dž. R. R. Tolkin se neumorno kleo da Mračni Gospodar Mordora nije Hitler u fantazijskom ruhu, što nije sprečilo poplavu naučnih radova i članaka koji baš to tvrde... možda i zbog toga što, kako Bob Dilan voli da kaže, kad imaš mnogo noževa i viljušaka, moraš nešto da secneš.

Dela Edvarda Albija, Stajnbeka, Kamija, Foknera – bave se strahom i smrću, ponekad i hororom. Glavnotokovski pisci to rade na normalniji način, bliži svakodnevicu. Njihov rad je smešten u okvire razumnog sveta. Pripovedaju o onom što se „može dogoditi“. Voze se linijom podzemne železnice koja prolazi kroz spoljni svet. Pisac horora je gotovo uvek na terminalu gde se linije sreću, a pogotovo kad postiže cilj. Kad je na vrhuncu, često imamo iščašen osećaj da ne spavamo, niti da smo budni, da se vreme rasteže i krivi, da čujemo glasove, ali da ne razaznajemo reči ili nameru, da san izgleda stvarno, a stvarnost sneno.

To je neobična i divna stanica. Kuća na brdu je tamo, na mestu na kom vozovi saobraćaju u oba pravca, s mudro zatvorenim vratima; žena u sobi sa žutim tapetama je tamo. Puzi po podu, s glavom prislonjenom na bledu masnu mrlju; utvare prstena koje su proganjale Froda i Sema su tamo; i Pikmanov model; vendigo; Norman Bejts i njegova grozna majka. Na toj stanici nema buđenja ili snevanja. Tu je samo glas pisca, tih i razuman. Govori o tome kako zdravo tkanje stvarnosti ponekad zaprepašćujuće brzo popusti. Poručuje ti kako bi želeo da vidiš saobraćajnu nesreću, i da, ima pravo – želiš. Mrtvi glas čuje se u telefonskoj slušalici... iza zidova se čuje buka koju pravi nešto veće od pacova... pokret u podnožju podrumskih stepenica. Želi da sve to vidiš, i više od toga. Želi da spustiš ruke na oblik ispod pokrova. I vi to želite. Da.

Ubeđen sam da horor priča mora činiti sve te stvari i još jednu, nju pre svega: mora predstaviti priču koja nakratko očarava čitaoca ili slušaoca, izgubljenog u svetu koji nikad nije i nikad neće postojati. Mora da je kao kada stari pomorac iz Koldridžove pesme zaustavlja jednoga od trojice. Otkad se bavim pisanjem, posvećen sam ideji da priča gospodari svim aspektima spisateljske veštine: karakterizaciji, temi, raspoloženju. Ništa od navedenog ne vredi ako je priča dosadna. Ako te priča zaintrigira,

Stephen King

sve drugo može biti oprošteno. Meni najdraže zapažanje na tu temu stiže iz pera Edgara Rajsa Barouza, ničijeg kandidata za titulu najvećeg pisca na svetu, čoveka koji je u potpunosti razumeo vrednost priče. Na prvoj strani *Zemlje zaboravljene u vremenu* pripovedač pronalazi rukopis u boci. Ostatak romana je prezentacija rukopisa. Pripovedač kazuje: „Pročitaj jednu stranu, pa ću biti zaboravljen.“ Barouz se držao tog zaveta, za razliku od mnogo talentovanih pisaca.

Uistinu, dragi čitaoče, evo istine zbog koje i najjači pisac škrguće zubima: niko ne čita piščeve predgovore, s izuzetkom tri male grupe ljudi. Izuzeci su: pod jedan, piščeva bliska rodbina (obično supruga i majka); pod dva, piščev akreditovani zastupnik (kao i tipovi iz uredništva i druga boranija) koji to radi da bi doznao da li je iko oblačen u piščevim baljezgarijama; pod tri, oni koji su pomagali piscu u nastanku dela. To su ljudi koji bi hteli da znaju da li je piščev ego toliko narastao da je zaboravio da nije sve sam uradio.

Drugi čitaoci skloni su da misle, s potpunim pravom, da je piščev predgovor samo isprazno hvalisanje, dugačka i dosadna reklama, gora od onih za cigarete, u središnjem delu džepnih knjiga. Većina čitalaca došla je da bi videla predstavu, a ne da gleda upravnika teatra kako se klanja pod reflektorima. Ponovo valja reći da imaju potpuno pravo.

Odlazim. Predstava uskoro počinje. Ući ćemo u tu sobu i dodirnuti oblik pod pokrovom. Pre nego što odem, želim da uzmem još minut-dva vašeg vremena da bih zahvalio ljudima iz gorepomenute tri grupe – i onima iz četvrte. Pravite mi društvo dok recitujem zahvalnice.

Zahvaljujem supruzi Tabiti, najboljem i najpronijljivijem kritičaru. Kada oseti da je rad dobar, to mi i kaže. S najvećom pažnjom i ljubavlju postavi me na zasluženno mesto, kad oseti da sam zeznuo stvar. Zahvaljujem svojoj deci, Naomi, Džou i Ovenu, koji su bili puni razumevanja za moja čudna bavljenja u sobi u prizemlju. Zahvaljujem i mojoj majci, preminuloj 1973. godine, kojoj je ova knjiga posvećena. Neumorno i nepokolebljivo me je hrabrila. Uvek bi pronašla četrdeset ili pedeset centi za koverat